

א.ב. יהושע

מי הוא ציוני?

המושג ציוני הוא ביסודו פשוט ובהיר, קל להגדרה וקל להבנה ואין בעיה להגן על הגדרתו. אולם בעשרים שלושים השנים האחרונות מושג פשוט זה הפך לאחד ממושגי הזהות המבולבלים והמסובכים ביותר והשימוש האינפלציוני בו שיבש לחלוטין את יכולת ההסכמה על פירושו. הימין מוסיף אותו כמין קצפת כדי להשביח את טעמים של תבשילים מפוקפקים, ואילו השמאל מתייחס אליו בחרדה כמו אל מוקש שעלול להתפוצץ בידיו, ולכן צריך תמיד לנטרל אותו במיני תוספות משונות כגון ציונות שפויה או ציונות הומאנית.

במחלוקות בין "המחנה הלאומי" ו"מחנה השלום" משמשת הציוניות כנשק התקפה שמתעופף מצד אל צד.

בחוף לארץ בקרב החוגים הביקורתיים כלפי ישראל המושג ציוניות הוא כמין תמיסת רעל שבעזרתה מחריפים כל טענה כנגד מדינת ישראל. ובקרב מבקרים רבים הפיתרון לעתידה של ישראל הוא בדה- ציוניזציה של זהותה.

בקרב אויביה המושבעים של ישראל ציוני הוא כינוי דימוני, מילת גינוי שמחליפה את המילה ישראלית או יהודי. אנשי החמאס ידברו על החייל הציוני השבוי ובחיזבאללה ובאיראן מדברים על הישות הציונית הפושעת ולא על ישראל.

אם כן כיצד נגדיר מי הוא ציוני החל מהופעתה של התנועה הציונית בהשראת הרצל ושותפיו. הנה זאת ההגדרה – ציוני הוא אדם שמבקש או תומך בהקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל. וזאת על פי דברי הרצל "בבזל הקמתי את מדינת היהודים".

מילת המפתח בהגדרה היא – מדינה. ובאופן טבעי מדובר בארץ ישראל בגלל הזיקה ההיסטורית של העם היהודי אליה.

אם כן, ציוני הוא יהודי שתמך בהקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל ולא דווקא אדם שעלה בפועל לארץ ישראל. הרצל עצמו והרבה ממנהיגי הציונות לא עלו בפועל לארץ ישראל והרי אי אפשר שלא לכוונתם ציונים. יתירה מזאת גם היום חברי הפדרציות הציוניות ברחבי העולם מוגדרים על ידי עצמם ועל ידינו כציונים למרות שמקום מושבם אינו בישראל. מי שמגדיר ציוני רק אדם שעלה לארץ ישראל בעצם אומר בעצם שאין היום ציוני אחד שנמצא מחוץ למדינת ישראל, ולא כך הדבר. ומה עם אלו שנולדו בארץ ישראל, האם הם ציונים על פי לידתם בלבד?

ציוני הוא אדם שרצה או תמך בהקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל. איזו מדינה? כל ציוני היה בעל חזון משלו ולכל אחד תוכנית משלו. ציונות איננה אידיאולוגיה. אלא רק כפלטפורמה רחבה מאד לאידיאולוגיות שונות ואפילו סותרות זו את זו.

לאחר הקמת מדינת ישראל ב-1948 הגדרתו של הציוני עוברת שינוי, שכן לא צריך להקים מדינה נוספת ולכן ההגדרה היא כדלקמן. ציוני הוא אדם המקבל את העיקרון שמדינת ישראל איננה שייכת אך ורק לאזרחיה אלא לעם היהודי כולו והביטוי המעשי המחייב לכך הוא חוק השבות.

את ענייניה של המדינה מנהלים אך ורק אזרחיה – מחזיקי תעודת זהות ישראלית, בהם שמונים אחוז יהודים ועשרים אחוז פלשתינאים ישראלים ואחרים. אולם רק מי שתומך ומאשר את חוק השבות הוא ציוני ומי ששולל את חוק השבות איננו ציוני. אבל גם יהודים ישראלים ששוללים את חוק השבות ומכנים עצמם א-ציונים או פוסט-ציונים (מימין או משמאל) עדיין הם אזרחים טובים ונאמנים של מדינת ישראל וכל הזכויות האזרחיות נשמרות להם. .

מכאן נובע שכל השאלות האידיאולוגיות הפוליטיות, הביטחוניות והחברתיות הגדולות שעליהן אנחנו מתכתשים וחולקים יומם ולילה אין להן שייכות לציונות. הן דומות לשאלות דומות שעמים רבים בעבר ובהווה נאבקו ונאבקים עליהן. יתירה מזאת ציונות איננה מילה שבאה להחליף את המילים פטריוטיות, חלוציות, אנושיות או אהבת מולדת שנמצאות גם בשפות אחרות. העברית מספיק עשירה כדי להעניק לכל עמדה או מעשה את המילה המתאימה לה. קצין בצה"ל, למשל, שחותם קבע שנים רבות לאחר גמר שירותו איננו יותר ציוני מבעל קיוסק שנלחם על פרנסתו. אבל קרוב לוודאי שנראה אותו כפטריוט גדול יותר. או מתנדב בעמותות שעוסקות בילדים נזקקים איננו יותר ציוני מסוכן בורסה, אבל כנראה יש בו אנושיות גדולה ועמוקה יותר.

להיות ציוני איננו אות כבוד או מדליה שאדם שם על חזהו. מדליות קשורות במעשים ולא בתמיכה בחוק השבות.

גם אין קשר בין גודל שטח המדינה לבין הציונות. אם הערבים היו מקבלים את תוכנית החלוקה ב-47' מדינת ישראל בגבולות החלוקה היתה באותה מידה ציונית כמו בגבולות האחרים. אם מדינת ישראל היתה כובשת ומספחת את עבר הירדן המזרחי ומבטלת את חוק השבות היא היתה פוסקת להיות ציונית למרות שהיא שילשה או ריבעה את שטחה. לפני מלחמת ששת הימים מדינת ישראל היתה ציונית באותה מידה כפי שהיתה לאחר מלחמת ששת הימים. כאשר רצועת עזה היתה בשליטת ישראל המדינה היתה ציונית וגם לאחר פינוי הרצועה נשארה המדינה ציונית כפי שהיתה. מדינות רבות שינו את גודל הטריטוריה שהיתה בריבונותן אולם גלעין זהותן נשאר קבוע.

שחרור המושג ציוני מכל הספיחים ומכל התוספות המיותרות שדבקו בו לא רק יקל להבהיר את הוויכוחים האידיאולוגיים והפוליטיים בינינו, ובכך ימנע מיתולוגיזציה של המחלוקות, אלא גם יאלץ את המבקרים מחוץ לישראל להבהיר ולמקד טוב יותר את עמדותיהם.

מי הוא יהודי?

בניגוד להגדרת הציוני הגדרת היהודי היא שאלה סבוכה ומייגעת, ועסקו בה לא רק יהודים אלא גם לא יהודים מסוגים ומינים שונים, מאוהדים ועד אויביו הקשים ביותר של העם היהודי. לכאורה מפליא שעם המעריך את גילו בשלושת אלפים ומאתים שנה עדיין מתפלמס על הגדרת עצמו, כאילו לא הספיקו אלפי שנות היסטוריה כדי להגיע לכלל הגדרה מוסכמת. אולם אם הויכוחים על הגדרת היהודי נמשכים ומתעצמים גם בדורות האחרונים משמע שיש כאן צורך קיומי פוליטי ותרבותי אמיתי.

ואכן רק בששים וחמש שנות קיומה של מדינת ישראל שונתה הגדרת היהודי בחוק השבות ועדיין היא נתונה במחלוקות הממשיכה לטלטל את ההגדרה.

לכאורה מה צורך לנו בהגדרה? אם היינו מזדמנים לפני קום מדינת ישראל בטיול כלשהו למסעדה בארצות הברית או בארגנטינה או בטשקנט ובעל המסעדה היה מזהה אותנו כיהודים וניגש אל שולחנו ואומר, שמעו אורחי היקרים, גם אני יהודי. מי היה מנסה לבדוק בדיוק על פי מה הוא מגדיר את עצמו כיהודי. האם אימו יהודיה או רק אביו יהודי, או אולי סבו היהודי נגלה לו בחלום והוא החליט להזדהות כיהודי. כל זה לא יהיה חשוב בעינינו, ועצם הזדהותו כיהודי תהיה מקובלת וגם נעימה לנו, אבל גם לא מחייבת מאיתנו דבר.

או לחילופין על פי דוגמא קיצונית ואיומה. בגיטאות ובמחנות המוות היו יהודים לא מעטים שהזדהו כיהודים ונתפסו ונכלאו כיהודים למרות שמבחינה הלכתית טהורה (אם יהודיה) לא נחשבו כיהודים. האם מישהו מאיתנו היה מעז לנכות אותם ממספר קורבנות השואה. אבל אם ששת המיליונים היו קמים לתחייה ומבקשים לעלות לישראל לפחות כחצי מיליון מהם היו נחסמים על ידי שלטונות ההגירה הישראלים בטענה שאין הם זכאים לזכות השבות.

משמע ההגדרה לכשעצמה לא היתה חשובה בעיני רבים טרם הקמת המדינה, זולת אלו שמדקדקים בשאלות של חיתון, ממזרות וקבורה. שהרי למרות עתיקות העם היהודי הוא נותר דל מאד בכמותו ולכן כל תוספת מתקבלת בברכה בלי לדקדק בציציות.

אבל עם הקמת המדינה ובעיקר עם קבלתו של חוק השבות הפך הצורך בהגדרה לדבר חיוני ביותר, שכן היהודי קונה לו דרך הגדרת זהותו את הזכות לעלות לישראל ולהפוך לאזרח ככל האזרחים על כל המשתמע מכך. וכך החלה להיחשף בדור האחרון הבעייתיות העמוקה של הגדרת היהודי.

לאחר קום המדינה פנה דויד בן גוריון אל כששים חכמי ישראל, דתיים וחילוניים רבנים, פילוסופים, פרופסורים, מנהיגים בארץ ובתפוצות וביקש מהם תשובה לשאלה מי הוא יהודי. התשובות היו רבות ומגוונות, אבל תגובה אחת זכורה לי היטב, וכך כתב הסופר ש"י עגנון: אדוני ראש הממשלה משוך ירך מן השאלה הזאת כי רק תלך ותסתבך בה.

צדק הסופר, ההסתבכות עדיין תקפה עד עצם היום הזה, אבל מה יעשה ראש ממשלה שיש בממשלתו גם משרד פנים שצריך להנפיק או לא להנפיק תעודות אזרח על פי חוק. לכן אין ברירה אלא להגדיר מי הוא יהודי ולהתמודד עם הסוגיה הסבוכה הזאת, כי יש תועלת בליבונה לקראת השלב הבא הממתין לנו – מי הוא ישראלי ומה היא הישראליות?

בואו ונתחיל מההגדרה ההלכתית המקובלת, משום שבבסיסה היא מספקת את רוב הנתונים החיוניים להמשך הדיון.

ההגדרה ההלכתית – יהודי הוא בן לאם יהודיה התגבשה כנראה בסוף תקופת בית שני ובמתכונתה הסופית נוסחה בידי חז"ל (אגב במשך שנים רבות היה שימוש רווח ואפילו עודף למילה ישראלי על פני המילה יהודי).

בואו ונבחן את ההגדרה הזאת. מה יש בה ובעיקר מה אין בה.

יהודי הוא בן לאם יהודיה, אומרת ההגדרה. במה זכתה האם ביהודיותה? רק בכך שאימה שלה היתה יהודיה. אבל מה עשתה הסבתא הזאת כדי להיות יהודיה, היא לא עשתה דבר אלא פשוט נולדה אף היא לאם יהודיה. אבל אולי הזהות היהודית, ערכיה ומהותה המיוחדים הגיעו מאיזו סבתא גדולה וקדומה? בפירוש לא. הסבתא הגדולה קנתה את יהודיותה רק מכיוון שאף היא נולדה לאם יהודיה וכה הלאה וכה הלאה.

מה לא נאמר בהגדרה הזאת.

לא נאמר שיהודי צריך לחיות בארץ ישראל כדי להיות יהודי.

לא נאמר שיהודי צריך לדבר עברית כדי להיות יהודי.

לא נאמר שיהודי חייב לחיות בקהילה יהודית וביחס כל שהוא ליהודים אחרים כדי להיקרא יהודי.

והמפליא ביותר הוא שלמרות שזאת היא הגדרה הלכתית לא נאמר בה שיהודי אמור להאמין בתורת משה או אפילו באלוהים כדי להיות יהודי.

ההגדרה היא בעצם הגדרה של עמיות או שבטיות אבל על בסיס מינימאלי ביותר – אם יהודיה.

משמע שמבחינה לוגית טעות לומר – מוסלמי, בודהיסט, נוצרי, יהודי –

כמו שטעות לוגית לומר – מוסלמי, בודהיסטי, נוצרי, נורווגי.

המשפט הנכון הוא – מוסלמי, בודהיסט, נוצרי ויהודי מאמין או דתי.

אבל לעומת זאת המשפט – אנגלי, ארגנטינאי, יהודי, נורווגי. הוא משפט נכון.

כלומר על פי הגדרת ההלכה – יהודיות היא שייכות לעם ולא לדת.

כמה קל היה לחכמי ההלכה עד לפני מאתיים שנה להגדיר יהודי כאדם שמאמין בתורת משה, או מקיים מצוות. הגדרה זו היתה טובה ליותר מתשעים ותשעה אחוז מן היהודים שחיו אז עלי אדמות. אבל לא! ההלכה עצמה מגדירה את היהודי כשייכות לאומית ולא כשייכות דתית. אמנם שייכות לאומית חסרת מרכיבים לאומיים מובהקים והכרחיים (אולי כדי להשאיר מקום פנוי לתרי"ג מצוות) אבל עדיין שייכות לאומית.

אני טוען – בתוך ההגדרה הדתית טמון באופן אימננטי מרכיב של חילוניות או אי דתיות. אדם שנולד לאם יהודיה ואינו מאמין באלוהים, ובוודאי לא בתורת משה, שולל כל שייכות אל המסורת הדתית היהודית, עדיין ייחשב בעיני ההלכה המחמירה ביותר כיהודי לכל דבר.

מכאן שהאלמנט הראשון שנובע מן ההגדרה – יהודי הוא בן לאם יהודיה, היא ריקות. אין בהגדרה שום מרכיב ממשי של תוכן.

אם כן נשאלת השאלה, האם שייכות יהודית היא שייכות ביולוגית בלבד, האם מדובר כאן בקבוצה אתנית או שמא בקבוצה גזעית, שדרך הגנים היא ניכרת בזהותה כמו הגזע השחור, או הגזע הצהוב.

בוודאי שלא. בעוד ששחור אינו יכול להפוך ללבן ולבן אינו יכול להפוך לשחור הרי אדם שנולד לאם יהודיה יכול בהתנצרות או בהתאסלמות להשיר מעליו את הזהות היהודית ולעבור לדת אחרת. האח דניאל, יהודי ניצול שואה שהתנצר וחי במנזר הכרמלתיים של סטלה מאריס בחיפה ביקש מבית המשפט העליון בישראל לרשום אותו בתעודת הזהות כיהודי, אבל בקשתו נדחתה.

הקרדינאל המנוח של צרפת – ז'אן מארי לוסטייגר, יהודי מומר בן להורים יהודים שניספו בשואה השתבח בכך שאיננו רק נוצרי אלא עדיין גם יהודי. אולם כל רבני צרפת דחו את קביעתו באופן מוחלט. יהודיות איננה שייכות גזעית ולפיכך מעבר לדת אחרת מבטלת את יהודיותו של אדם, למרות שנולד לאם יהודיה.

ומאידך אדם שלא נולד לאם יהודיה יכול על ידי התגיירות להצטרף לעם היהודי.

בהיסטוריה של אלפיים השנים האחרונות יהודים לאין ספור עזבו את העם היהודי על ידי התנצרות או התאסלמות ונבלעו ללא הכר בעמים אחרים. מספר היהודים בסוף בית שני נאמד בארבעה מיליון ואילו בתחילת המאה השמונה עשרה מנו היהודים רק מיליון אחד. ולהיפך, בני אדם שלא נולדו לאם יהודיה הצטרפו לעם היהודי על ידי התגיירות. ויש בינינו היסטוריון דינאמי וזריז שמונה את מספרם בעשרות אלפים רבים.

משמע גם קיומה או אי קיומה של האם היהודייה אינו חלק מחייב בהגדרה. והמסדרונות הדתיים של כניסה אל העם או יציאה ממנו נשארים תלויים ברצונו של האדם, ולא בתכונה ביולוגית גנטית שאדם נושא בתוכו.

לאחר אקט התנצרות, שמביא לעזיבת האדם את העם היהודי, אין כל משמעות אם האדם נשאר בפועל נוצרי ובאיזו מידה הוא נאמן לנצרות. המעבר במסדרון הנוצרי או המוסלמי הוא שהשיל ממנו את יהודיותו. הוא הדין באדם שהתגייר באופן דתי, עבר במסדרון הדתי ונכנס לעם היהודי והיה לחלק ממנו. אין כל משמעות לשאלה האם הוא עדיין נאמן לדת שגיירה אותו, המעבר במסדרון הוא שצירף אותו לעם היהודי וברגע שהוא חלק ממנו הוא יכול לקבוע את ערכיו ואמונתו (גם החילונית) כמו כל יהודי אחר.

גם המסדרונות הללו מגוונים. יש מסדרונות אורתודוקסים ויש רפורמיים ויש אחרים ולאחרונה גם מתוכננים מסדרונות גיור לאומיים חילוניים.

לסיכום פרק זה, אנו עומדים מול מרכיב נוסף בהגדרת היהודי, לצד מרכיב הריקות והוא – מרכיב הבחירה והחירות. יהודי הוא יהודי בגלל שבחר להיות יהודי ולא בגלל שהוא נאלץ, אם על ידי הביולוגיה או על ידי כוח חיצוני חברתי, להגדיר את עצמו כיהודי. במובנים רבים קל יותר להפסיק להיות יהודי מאשר להפסיק להיות ישראלי או להפסיק להיות אנגלי.

אני חוזר ומדגיש נקודה זו, כי היא זו שנותנת ערך לבחירה בזהות היהודית. לא האנטישמי קובע אם אדם הוא יהודי או לא, ובוודאי שלא הנאצים רשאים לקבוע מי הוא יהודי ומי לא, למרות שבמשך כמה שנים היה בידיהם הכוח להרוג יהודים ולא יהודים על פי הגדרתם המטורפת. אם אדם שלא ראה את עצמו יהודי נספה באושוויץ יש לכבד את הגדרתו העצמית ולא את זו של מי שרצח אותו על פי הגדרה מעוותת משלו.

מכאן נשאלת השאלה, אם יהודי איננו חייב לגור בארץ ישראל, אינו חייב לדבר עברית, וגם אינו מחויב ביחס קהילתי ממוסד עם יהודים אחרים וכמובן גם לא חייב באמונה באלוהי ובתורת ישראל, ואפילו אין הוא חייב להיות בן לאם יהודיה – מי הוא אם כן יהודי? וכאן באה התשובה הבעייתית אבל הנכונה – יהודי הוא מי שמזדהה כיהודי.

זה השורש, זה הלז.

אם הקורא חושב שהגדרה אנרכית זאת היא פרי דמיון ספרותי, עליו לדעת שזאת היא בדיוק ההגדרה שעמדה ביסוד מרשם התושבים של מדינת ישראל במשך שנותיה הראשונות, כאשר הגיעו למדינה יותר ממיליון עולים. וכך היתה הגדרת היהודי בתקנת מרשם התושבים הישראלי.

יהודי הוא על פי הצהרתו (בתנאי שאיננו בן דת אחרת).

על פי הצהרתו משמע על פי הזדהותו ואין פלא שהגדרה כזו היא מקור לא אכזב לתהיות ולבלבולים. בתפוצות הגולה הגדרה כזו יכולה להתקיים בלי חיכוכים רבים כי בין כה וכה יהודים שם חיים ביחס חופשי אחד כלפי השני, ואין לאף יהודי שליטה על ההגדרה העצמית של יהודי אחר, וודאי שלא מחויבות חוקית כלשהי כלפיו. אולם במדינת ישראל בה יהודים כפופים ליהודים בכל שטחי החיים, ההגדרה הזאת היא בעייתית ותישאר כזאת מן הסתם עד סוף הדורות. מה שיוכל אולי לחלץ אותנו מן הבעייתיות האימננטית הזאת היא הגדרת הישראלי. ואכן אם נחפש באנציקלופדיה העברית את הערך **יהודי**, ניווכח לתדהמתנו שבאנציקלופדיה העברית שנערכה על ידי מלומד דתי – פרופ' ישעיהו לייבוביץ' – לא קיים הערך יהודי. הנה כשאנו מגיעים בכרך י"ט לעמוד 222 כך כתוב: **יהודי – עיין ערך ישראל, עס.**

ובכן ישראל, ישראליות, זאת תהיה התחנה הבאה לעיון כדי לצאת אל מרחב סביר יותר של זהויות, שיאפשר לנו עד כמה שניתן סדר ובהירות.

מי הוא ישראלי?

מי הוא בריטי? מי הוא תאילנדי? מי הוא צרפתי? מי הוא פולני?

בכל תשובה לשאלה כזאת יש שני חלקים נפרדים. תשובת האזרחות ותשובת הזהות, שאינן חופפות בהכרח זו לזו. לדוגמא, אחייני נולד באמריקה להורים שהיו שם בשליחות ולכן אוטומטית זכה באזרחות אמריקנית, שלגביה הוא מחויב רק בפעולות אחזקה מינימאליות, אולם זהותו הברורה היא ישראלית ולא אמריקנית. אם הייתי מכנה אותו אמריקאי בגלל הדרכון השני שלו הוא היה מוחה ונעלב.

פקיסטאני למשל שהגיע אתמול לנמל התעופה היתרו בלונדון, ויש לו אזרחות בריטית שאותה ירש מאביו או מסבו הוא אכן בריטי, למרות שאינו יודע מילה אחת באנגלית ואולי לא שמע על שקספיר או על ביירון. עדיין האזרחות הבריטית שלו מעניקה לו את כל הזכויות והחובות שיש לראש ממשלת בריטניה. אם כי זהותו עדיין אחרת לחלוטין.

אזרחות וזהות בימינו אינן זהות. נכון שרובם המכריע של בני אדם בעלי זהות לאומית מסוימת גם אווזים באזרחות של אותה זהות. אבל מיליונים רבים של בני אדם ברחבי תבל (וביניהם יהודים רבים) אווזים באזרחות של לאומיות מסוימת אבל רואים עצמם כבעלי זהות לאומית שונה לחלוטין.

ההבנה של השוני בין זהות לאזרחות היא אבן פינה בתשובה לשאלה מי הוא ישראלי.

מבחינת האזרחות כל בעלי תעודת זהות ישראלית הם ישראלים. ולפי כללי הדמוקרטיה הם אמורים להיות כולם שווים זכויות אזרח בכל המובנים. אבל לא כולם רואים את עצמם בעלי זהות ישראלית. מיליון וחצי פלשתינאים בעלי אזרחות ישראלית יגדירו את עצמם בדרך כלל כבעלי זהות לאומית פלשתינאית. והם נחשבים מיעוט לאומי היושב במולדתו בקרב רוב לאומי אחר. מצב כזה של מיעוטים לאומיים החיים בקרב רוב לאומי שונה שכיח מאד בעולם של ימינו, באירופה, באסיה ובאפריקה, ומבחינה זו אין הפלשתינאים הישראלים שונים ממיעוטים לאומיים אחרים, כמו הבאסקים, הכורדים או הקיבקים. אבל יש לזכור שהמיעוט הפלשתיני הישראלי אינו מיעוט טריטוריאלי. מבחינתם כל פלשתיני היא מולדתם וכל ישראל כחלק מפלשתיני היא מולדתם. לכן אין משמעות לאוטונומיה טריטוריאלית בגליל או במשולש של ואדי ערה למשל, אלא רק לאוטונומיה תרבותית.

יש כמובן זרימות דו צדדיות של אלמנטים רבים בין הזהות הלאומית של הרוב לבין האזרחות של המיעוט. הזהות היהודית של יהודים בצרפת מושפעת מאד מאזרחותם הצרפתית, וסביר שהזהות הצרפתית מושפעת במשהו מהזהות הלאומית היהודית. הוא הדין בישראל. הזהות הפלשתינאית של האזרחים הפלשתינאים בישראל מכילה בתוכה מרכיבים מן הזהות הישראלית הכללית והיא גם משתפת בעיצובה של זהות זו, וגם להיפך. אבל עדיין יש שוני בין זהות לאזרחות. ומי כמו היהודים הוכיחו ומוכיחים זאת לאורך ההיסטוריה שלהם במקומות רבים בעולם.

לכן המושג ישראלי אינו רק מושג של אזרחות המשותפת ליהודים וערבים בישראל, אלא מושג זהותי העומד בפני עצמו. גם אם לא היה במדינת ישראל ערבי פלשתיני אחד שם המדינה היה עדיין ישראל ותושביה – ישראלים ולא יהודים. והמדינה היא ישראלית ולא יהודית.

שהרי ישראל הוא השם המקורי של עם ישראל. ויהודי הוא שם נספח מאוחר, שהופיע בפעם הראשונה בגלות (מרדכי היהודי אשר בשושן הבירה ששידך את אחייניתו בנשואי תערובת למלך

אחשוורוש). אם משה רבנו, דויד המלך והנביאים ישעיהו ירמיהו ושמואל היו נכנסים לכנסת ונשאלים על ידי יושב הראש מי אתם רבותי? אנא תזדהו. תשובתם היתה ללא ספק - אנחנו ישראלים או בני ישראל. ויושב הראש המופתע היה ממשך ושואל האם אתם יהודים? תשובתם היתה, איננו יודעים למה אתה מתכוון במילה יהודי. האם לבני שבט יהודה בלבד או למשהו אחר? בסידור התפילה לא מופיעה אפילו פעם אחת המילה יהודי. במשנה התעקשו חכמי המשנה להשתמש רק במושג ישראל ולא במושג יהודי.

לפי המסורה את השם ישראל קבע אלוהים עצמו. ולכן גם שם הטריטוריה היא ארץ ישראל. באוניברסיטאות אנו לומדים מחשבת ישראל, היסטוריה של עם ישראל, ספרות עם ישראל. וכמובן - שם המדינה ישראל. ולכן עולה התהייה מה קרה בעשרים שלושים השנים האחרונות שהמילה יהודי, יהודיות, מדינה יהודית החלו חוזרים ועולים כמסמני הזהות של הישראלים ודוחקים לפינה אזרחית בלבד את המילה ישראלי.

האם ייתכן שספרדי החי במדריד יראה בספרדיות שלו רק מכנה משותף אזרחי בינו לבין הבאסקים או הקטלונים ולא זהות עמוקה ורבת שורשים העומדת בזכות עצמה? לתהליך של הדרת הישראליות לפינה האזרחית בלבד שותפים להערכתנו לפחות ארבעה גורמים שונים ולעתים גם מנוגדים זה לזה, כל אחד מסיבותיו שלו.

1) ראשית כל הדתיים לכיתותיהם השונות. למרות שבמושג יהודי אין בהכרח שום מרכיב דתי, כפי שהראיתי זאת בהגדרת היהודי, הרי ברור לדתיים שככל שהם יצמצמו את המושג ישראלי למושג של אזרחות בלבד, ממילא המושג יהודי שהתרוקן מחובותיו האזרחיות ימשוך אליו תכנים דתיים. נדמיין רב צבאי ששואל את החייל: מי אתה? והחייל התמים אומר אני ישראלי, משרת בצבא ומדבר עברית. יאמר הרב, זה הכול? גם הדרוזי הוא ישראלי כמוך משרת בצבא ומדבר עברית, אם כך מה ההבדל ביניכם? ובעוד החייל הנבון מתחיל לגמגם, יציע לו הרב הצבאי למלא את הריק בזהותו הישראלית ב"מורשת יהודית" קרי דת.

בטקטיקה הזאת משתפים פעולה לא רק אנשי הבית היהודי וחרדים למיניהם אלא גם רפורמים ומחפשי "שורשים" למיניהם שכוונותיהם להמיר את הזהות הישראלית במושגים דתיים שאותם הם דולים בעיקר מספרים ומדרשים.

2) גורם שני בתהליך הדרת הישראליות כמושג זהותי וצמצומו למושג אזרחות בלבד הם כמובן יהודי התפוצות וכל העוסקים בקשר איתם. עכשיו כשהמושג ישראלי נתפס גם כמושג של אזרחות ספציפית, היהודים בתפוצות צריכים לבדל עצמם ממנו, כדי למנוע את זיהויים הפורמאלי עם מדינת ישראל. מאידך כל אלה שמטפחים את הקשר בין ישראל ליהדות התפוצות, מחפשים שותפות ומעודדים עלייה, משתמשים במושג עם יהודי כמושג יחיד היכול לחבר ולשתף. אבל במקום להציע ליהודים בתפוצות לשדרג ולהעמיק את היהודיות שלהם בנטילה של הזהות הישראלית, הם משדרים: בואו לחזק את היהודיות של מדינת ישראל כנגד תושביה הערביים.

3) גורם שלישי שונה לחלוטין ובעל אינטרסים מנוגדים ששותף בהדרת הישראליות כזהות, הם דווקא הערבים. הם אומרים לישראלים, הרי אתם בעצם יהודים, בדיוק כמו היהודים באמריקה או באנגליה או בארגנטינה וכמו היהודים שחיו ברחבי העולם במשך יותר מאלפיים שנה וקיימו את מורשתם ואת זהותם. למה באתם להצטופף על אדמותינו ובכך לנשל אותנו ולסכן את עצמכם. הרי אתם חלק מן העם היהודי, והזהות היהודית (אם כדת ואם כלאומיות מופחתת) אינה זקוקה לטריטוריה ולריבונות כדי לעצב את עצמה. הנה במשך מאות בשנים חיו כאן, בארץ

ישראל וברחבי המזרח התיכון, יהודים שבאורחות חייהם ובשאיפותיהם לא היה שונים מיהודים אחרים שחיו ברחבי העולם. מה פתאום אתם זקוקים לריבונות ולזהות ישראלית? (4 גורם רביעי, שונה לגמרי משלושת הראשונים שפועל להדרת הישראליות כזהות הם דווקא הפוסט-ציונים, הטוענים לאומה ישראלית חדשה, מנותקת ומתנתקת (ברוח ה"כנעניות") מכל זהות יהודית גלותית, היסטורית או דתית. לכן מבחינתם "ישראל כמדינת כל אזרחיה" אינה רק דרישה צודקת לשוויון אזרחי מלא בין כל האזרחים הישראלים, אלא גם במידה מסוימת דרישה לחפיפה הולכת ומתעצמת בין האזרחות לבין הזהות. כלומר טשטוש הזהות ההיסטורית הישראלית והמרתה באזרחות כללית בלבד נוסח הזהות האמריקנית או האוסטרלית. כל ארבעת הגורמים הללו (ובוואריאציות נוספות גם גורמים אחרים) מתנכלים לתפיסת הזהות הישראלית כזהות היהודית השלמה על פי הגדרתה שאליה חותרים המאמרים האלו.

"אין יהודי בגולה, אפילו יהודי כמון, החי כולו על היהדות וביהדות מסוגל להיות יהודי שלם, ואין שום ציבור יהודי בגולה מסוגל לחיות חיים יהודיים שלמים. רק במדינת ישראל יתכנו חיים יהודיים שלמים. רק פה תצמח תרבות יהודית ראויה לשם זה, שתהיה כאחת יהודית במאת אחוזים ואנושית במאת אחוזים. הספר אינו אלא חלק, קטע של תרבות. תרבות עם מורכבת משדה, כביש, בית, מטוס, מעבדה, מוזיאון, צבא, בית ספר, שלטון עצמי, נוף מולדת, תיאטרון, מוסיקה, לשון, זיכרונות, תקוות ועוד כהנה וכהנה.

כאן ממילא שיתוף, מזיגה של חומר ורוח ביחד....

כאן בארץ ישראל מקבל המושג תרבות את מלוא משמעו. כל מה שהולך ונוצר בארץ ישראל על ידי יהודים הופך לתרבות. "

לכן שיעור תלמוד בישיבה או במכון כמו עלמא אינו יותר זהות יהודית מאשר דיון בוועדה למניעת תאונות דרכים. וכל הפרדה ביניהם היא מלאכותית ומסוכנת. כי הישראליות היא שעושה את האינטגרציה המלאה בין רוח לחומר בכל המובנים שביאליק הצביע עליהם. התהליך של הפיכת הזהות הישראלית לעור ולא לבגד הוא תהליך חדש ומהפכני עבור היהודי ההיסטורי, שברוב שנות ההיסטוריה שלו פשט ולבש בגדים לאומיים של אחרים. אנחנו רק בתחילת המאבק על מקומה של הזהות הישראלית בחיינו, התהליכים היהודיים שחזרו להציף אותנו רק מעכבים ומחבלים. כי כאשר אנו מגדירים את עצמנו כיהודים ולא כיהודים עוד לפני שקיבלנו דרכון נוסף מאיזו שגרירות, יש ברשותנו כבר דרכון יהודי גלובאלי בעולם שנעשה גלובאלי, דרכון שמקל מאד להגר ולנוע מארץ לארץ.

בעוד כמה עשרות שנים אני מאמין שישראלים לשעבר ויהודים בהווה יהיו אזרחים גם במושבות החלל שייבנו בעתיד. ואולי גם שם יעזרו להם אנשי חב"ד לקיים את המינימום של זהותם היהודית כפי שהם עושים זאת עתה בכל רחבי תבל. משם, ממושבות החלל הם וודאי יגידו "לשנה הבאה בירושלים". ושוב חוזרת החרדה. האם ירושלים תהיה אז שוב למושג מופשט כמו שהיתה במאות שנים של היסטוריה יהודית או שתהיה ממשות חיה. הדבר הזה יהיה תלוי לא בזהות היהודית אלא רק בזהות הישראלית.